

Ненад Мијалковић*

Српска православна богословија Светог Кирила и Методија, Ниш

Дух (πνεύμα) и душа (ψυχή) у посланицама Светог апостола Павла

Abstract: Овим радом желимо да покажемо значење термина дух и душа у посланицама светог апостола Павла, односно како апостол Павле сагледава те богословске термине. Ради што свестранијег разумевања и разјашњења ове тематике, овај рад започећемо излагањем термина из перспективе старојелинске философије. Покушаћемо да преко најзначајнијих и најреномиранијих философа ове епохе, Платона и Аристотела, допремо и сазнамо шта је за њих дух, а шта душа. Занимљиво за нашу тему је и значење термина у старозаветном Божјем откривењу, јер је оно значајно за целокупно схватање ове богословско-историјске проблематике. Радом желимо да истражимо и то да ли је Свети апостол Павле, користећи се овом терминологијом, имао у виду човека као целокупно, као дихотомо или трихотомо биће. Истраживање ће помоћи нам да схватимо предстојећу богословску недоумицу, по питању односа *дух* и *душа*.

Key words: дух, душа, апостол Павле, посланица, Дух Свети, Платон, Аристотел, живот, слобода.

1. Увод

Како бисмо говорили о овој изузетно комплексној и изазовној теми, морамо најпре сагледати термине дух и душа кроз одређени историјско-временски контекст. Почећемо од Старојелинске философије у којој ћемо разматрати значење термина дух и душа. Затим, кроз старозаветно Божје откривење, покушаћемо да искажемо и одговоримо на значење постављених термина (дух и душа). Значајна, многобројност старозаветног искуства послужиле нам као подлога — основа, како бисмо одговорили самом изазову ове тематике. Само мноштво назива који се појављују у Старом завету за душу биће нам свакако од користи како бисмо правилно поимали схватање Светог апостола Павла везано за термине дух и душа. Ова два термина (дух и душа) кроз историју развоја хришћанске цркве, и развоја догматских истина доприносила су за развијање разноразних недоумица. У наше скромно

* mijalkovicnenad@gmail.com

разматрање полазићемо од следеће поставке када се говори о духу и души, код светог апостола Павла; да ли Он када спомиње термине дух и душа има у виду јединственог човека или уводи дихотомију или трихотомију!? Одговор тражећи на ово питање одређује основну претпоставку овог рада. Што се тиче сватања духа и душе у јелинској философији опширнији приказ изнећемо у наставку рада.

1.1. Значење термина дух и душа у Старојелинској философији

Значење термина дух и душа, покушаћемо да појаснимо уз помоћ знаменитих представника Старојелинске философије. Питагора је заступао учење о селидби душе.¹ Неки неоплатоничари и хришћански апологети користе „прелазак из једног тела у друго“ што је прецизно, али рогобатно.² Учење о селидби душе је најлакше објаснити као развијени облик примитивног веровања у сродност људи и животиња-звери, веровање којег се Питагора придржавао. Ово веровање најчешће је повезано са системом табуа који се односи на извесну врсту хране, а Питагорино правило је и најпознатије по прописивању различитих облика уздржања.

Знатно пре Питагоре, Талес из Милета, веровао је у „душу света“. Потом је учење о светској души Талесу, сасвим изричито приписао Аетије, користећи стојичку фразеологију коју је нашао у свом непосредном извору и идентификујући светски ум са Богом. Затим, Цицерон говори како је Талес сматрао да постоји божански дух који је све ствари уобличио из воде.³ Један од истакнутих философских мислилаца по питању односа духа и душе, каже:

Од тренутка када је човечанство досегло појам „духа“ и докучило духовну реалност, што је први учинио Хераклит и његови савременици из Индије као и јеврејски пророци, а потом много јасније јелинска и хришћанска мисао, заправо ником није пошло за руком да једнозначно одреди разлику између „духа“ и „душе“ тако да би се могла повући тачна граница између ових двеју области. Где се заправо „завршава“ „душа“ и где почиње област „духа“? Нерешено је остало још једно, са предходним тесно повезано питање: да ли је „дух“ нешто што припада мени, мом властитом унутрашњем животу, што му је иманентно, или је он у односу на мене нешто сасвим друго, другачије, тј. нешто мени трансцендентно? [...] Пре свега, одиста не постоји једнозначна, тачно одређена граница између „душе“ и „духа“.⁴

¹ В. „Pythagoras and Pythagoreanism“, *Catholic Encyclopedia*, прегледано 28. 3. 2011. на: <http://www.newadvent.org/cathen/12587b.htm>; „Pythagoras and the Pythagoreans, Fragments and Commentary“, прегледано 26. 3. 2011. на: <http://history.hanover.edu/texts/presoc/pythagor.htm>.

² В. Barnet, Džon, *Rana Grčka filozofija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004, 115–116.

³ Уп. Barnet, Džon, *н. г.*, 65.

⁴ Франк, Лудвигович, Сејмон, *Недокучиво, Онџолошки увод у философију религије*, Православни богословски факултет, Београд, 2010, 206–207.

Као што примећујемо, термини дух и душа, задавали су прилично проблема, и доводили до разноразних недоумица, приликом њиховог разграничења и објашњења.

Платон износи три доказа о бесмртности душе. Покушаћемо да их опишемо на најједноставнији начин.

Први доказ. Око нас постоји видљиви и невидљиви свет. Логично је сматрати да је први ближи телу, које је видљиво, а други души, која је невидљива; и пошто се видљиво мења и умире, док је невидљиво непроменљиво и вечно, самим тим ће и душа бити непроменљива и вечна.

Други доказ. Супротности не могу да коегзистирају у истоме. Ако је тело топло значи да је у њега ушла Идеја топлог. Ако се охлади то је због тога што је Идеја хладног заменила Идеју топлог. Биће живи јер има душу. Ако умре то значи да је Идеја смрти истерала Идеју живота, односно душу.

Трећи доказ. Присталице еристике, уметности оповргавања неке тврдње, истините или не, коју су примењивали софисти, тврдили су да је немогуће доћи до спознаје, наводећи два случаја: ако неко не познаје спознају не може се схватити како је могуће, нашавши је, да је препозна; а ако је већ познаје онда се не разуме зашто је потребно да је тражи. По Платону, човек препознаје спознају пошто је она већ унутар Душе. Другим речима, спознаја би била анамнеза, односно облик сећања, поновно проистицање оних ствари које смо усвојили у претходним животима. Значи за Платона, тело је привремено уточиште душе. При свакој смрти душа мења свој дом — тело. Она се пење, односно спушта у хијерархији живота.⁵

Када Аристотел каже „душа“ требало би бити опрезан: није реч о бесмртној и бестелесној души, већ о једној компоненти индивидуе, подељеној на три дела: вегетативни, чулни и рационални, која се рађа и умире заједно са телом. Између душе и тела постоји однос материја — форма, као да је душа права форма тела. Аристотел замишља свет попут пирамиде на чијем се дну налазе тела без форме, односно ружна материја, док је на врху Бог, тј. форма без материје. Што више иде према горе, универзум се усавршава прелазећи из материје у Бога и форма поприма све истанчаније карактеристике. Отуда подела на три различите врсте душа: вегетативну, чулну и рационалну. Биљке поседују само прву, животиње прву и другу, а човек све три врсте. Сва три типа душе умиру заједно са телом, али учествују у вечном животу путем размножавања. Најнормалнија функција сваког живог бића је да рађа друго живо биће слично себи. И пошто ниједно живо биће не може да опстане идентично и једно, будући да пропада (стари), учествује у вечности у границама својих могућности и наставља да живи, не у самом себи, већ у дићу сличном себи и не као индивидуа, већ као врста.⁶

⁵ Уп. De Krečenco, Lučano, *Istorija Grčke filosofije od Sokrata nadalje*, IP Svetovi, Novi Sad, 1993, 93–96; в. Platon, *Dela, Fedon ili o duši*, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 2002, 175–245.

⁶ Уп. De Krečenco, Lučano, *н. г.*, 115–116; в. Aristotel, *O Duši, Nagovor na filosofiju*, Naklada naprijed, Zagreb, 1996, 413a–414a; 412b, 30–37; в. Gregorić, Pavel, „Aristotel o diobi duše“,

Код Платона и Аристотела видимо да се човек састоји из душе и тела. Платон говори како је душа бесмртна и вреднија у односу на тело. Тело се узима на неки начин као препрека души. Може се рећи да је тело тамница души. Код Аристотела, међутим, примећујемо да је душа смртна као и тело, што значи да са смрћу тела умире и душа. Чини се да су ова два става заступљена код Платона и Аристотела имали великог удела у формирању погледа на однос и релацију дух и душа.

1.2. Значење термина дух и душа у Старом завету

Значајно је истаћи да се мисаони систем старих Јевреја у много чему разликује од нашег, данашњег. Модерно образовање уводи данашњег човека од самог почетка у категорије апстрактног размишљања. За разлику од овог нашег мисаоног система, чији су корени из античке Јеладе, код Јевреја, као старих Семита, имамо веома развијену фантазију и непосредно доживљавање стварности која их окружује. Неспособност, односно несклоност да философски, критички расуђују чинила их је склоним сликовитом начину мишљења. За Јевреје мишљење значи читаву стварност, целовитост, док за модерног човека (нарочито западњака) мишљење је више разлагање целовитости, њено аналитичко раздвајање и свођење под одређене појмове.

Значајно је приметити и то, да се човек сасвим другачије схвата у Светом Писму у односу на данашњу савремену науку. Запажамо да, у Старом Завету тумачење човека је другачије него у јелинској мисли. Човек, у суштини, није одређен природом по себи, својом психосоматском грађом и материјалним светом који га окружује. Човек се ставља у границе односа, што представља упућеност на другога. Човек је оно што јесте, што постоји само у односу. Овај однос и упућеност су личносни — представљају личност, Творца Бога, на коју је човек упућен, да егзистенцијално оствари свој начин постојања. Човек је резултат личносног стваралачког чина Божјег, односно призива Божјег у личносно заједничарење. Зато човек постоји само у односу са Богом. Бити без Бога значи бити без живота. Дах Божји, јесте могућност живота, јесте душа човекова. „И дуну му у нос дух животни: и поста човек душа жива“ (Пост 2, 7).⁷ „Комадање човека на две области постојања (тј. бића),

Prologomena VII/2 (2008), 133–151; в. Ларше, Жан-Клод, *Теологија њела*, Братство Светог Симеона Мироточивог, Врњци–Третиње, 2005, 17–26.

⁷ „И начини, каже, Бог човека, прах узевши од земље и дуну у лице његово дах животни. Пошто је говорио људима који не могаху да чују другачије него што смо ми могли, /Мојсеј/ се изразио тако грубо, а и да би нас поучио да човекољубље Божје пожелe да тај који је саздан из земље има словесну суштину душе која то биће и показује као савшено и без мане. И дуну, каже, у лице његово дах животни. Дах је, каже, сазданог из земље даровао животном енергијом и то му сазда суштину душе. А потом додаде: И поста човек душа жива. Онај који је начињен од праха, примивши дух и дах живота, поста каже душа жива. Шта значи то — душа жива? Делатна, она чији су телесни удови потчињени њеним дејствима и који следују њеној жељи...“ — каже Свети Јован Златоусти. Свети Јован Златоуст, Свети Јефрем Сиријски, Блажени Августин, Свети Симеон Нови Богослов, *Нека буде светлосћ, Шесћоднев, Тумачење књије йосћана*, Библиотека образ светачки, Београд, 1998, 97.

на два 'квалитета' постојања, не среће се у учењу Старог Завета. Само једно раздвајање може постојати: раздвајање човека од Бога⁸. Значи, постоји једна могућност избора: између Бога, живота и тела, односно смрти.

Речју „душа“ Седамдесеторица су превели јеврејски израз „*nephesh*“ (нефеш), који се тиче једног дела човековог бића — духовног, насупротив материјалном, али означава целокупног човека као јединствену конкретну ипостас (личност). Човек постаје „душа жива“, што значи да је душа суштина човековог бића, облик и форма. „Међутим, старозавјетни појам нефеш има још читаво обиље значења и спада у ред ријечи с највећим бројем значења у оквиру библијских списа. Нефеш може да значи: грло, ждријело, врат, воља или жудња, живот, лична заменица ЈА или сопство“⁹. Отуда душа жели храну — „овај се никакви хлеб огадио души нашој“ (Бр 21, 5), бива предмет мржње — „који мрзи душу Давидову“ (2Сам 5, 8), сама се гневи и мрзи — „да не би ударили на вас људи гневне душе“ (Суд 18, 25), живи у савезу љубави — „душа овога везана је за душу онога“ (Пост 44, 13), плаче, нариче и тугује — „душа ће моја плакати тајно због охолости ваше“ (Јер 13, 17), али и умире — „да би душа моја умрла са душама праведника“ (Бр 23, 10). Душа се поистовећује са телом чак дотле да се сматра крвљу жртвоване животиње — „само пази да не једеш крви; јер је крв душа, па не једи душе с месом“ (Пон. зак 12, 23). На основу употребе израза „душа“ видимо да се ово односи на целокупног човека и јасно је да је Старом Завету непознато јелинско дуалистичко поимање човека.

Поред речи „нефеш“ (душа) у Старом завету постоји још неколико антрополошких термина, међу које спадају: дух, тело и срце. И они, као и нефеш, имају више значења. Дух има читаво обиље значења и може да значи: „узбуркани ваздух, вјетар, животна сила, дах, дух (у смислу спознаје) и снага воље. Његово најочитије својство је моћ“¹⁰. У Старом завету се дух не доживљава као посебно, засебно биће. Он се даје човеку од стране Бога. Важно је нагласити да се човек кроз старозаветно предање посматра као психофизичка целина, те из тога можемо закључити да је искључена свака могућност антрополошке дихотомије или трихотомије. Библијски писци не улазе у суштину човекове бити, нити је покушавају систематски изложити. Овим појмовима се не означавају делови, него аспект целог човека.

Дакле, старозаветна антропологија посматра човека као целину, целовито биће, иако у библијским списима сусрећемо термине дух, тело и душа. Кроз њих се човек гледа као јединство.

У даљем излагању покушаћемо да одговоримо шта значе термини дух и душа погледом из новозаветне перспективе, и то по учењу светог апостола Павла.

⁸ Јанарас, Христо, *Метафизика шела*, Беседа, Нови Сад, 2005, 20.

⁹ Кубат, Родољуб, „Схватање загробног живота кроз старозаветну историју“, *Бојословље* XLIII/1–2 (1999), 14.

¹⁰ *Н. г.*, 20.

2. Шта за апостола Павла значе речи дух и душа?

Како бисмо се бавили овом проблематиком морамо прво да видимо у ком контексту Свети апостол Павле употребљава реч „душа“, а у ком „дух“. Затим, требало би се позабавити са још неколико значајних питања која нам ова тема отвара, а то су: Да ли апостол Павле под душом подразумева целокупног човека или само његов један део? Да ли је душа нешто вредније, узвишеније од самог тела? Ако су душа, тело и дух суштински засебни, различити елементи, на који начин се уједињују? Ова тема нам заиста отвара мноштво питања на која ћемо покушати да одговоримо. Одговоре за ова деликатна и комплексна питања тражићемо у посланицама апостола Павла.

Реч „душа“ је једна од најсложенијих у Библији и хришћанској књижевности. Тако душа има многа значења и у Светом Писму и у светоотачким списима. Превод Седамдесеторице (Септуагинта) је употредио реч душа (грч. *ψυχή*, ψυχή) да би превели јеврејску реч „нефеш“, иначе термин са много значења. Иако се све што поседује живот, свака животиња, назива душом, уобичајено је да се у Светом писму она односи на човека.¹¹ Душа означава начин на који се у човеку појављује живот и не односи се само на један сегмент човекове егзистенције тј. духовни, као супротност вештастеном, него означава васцелог човека као јединствену живу ипостас.¹² Апостол Павле пишући о Прискили и Акили, каже: За мој живот (ὄλερ τῆς ψυχῆς μου) своје вратове положише (Рим 16, 4). У овом случају, а и у низ других термин душа је употребљен у значењу, живот. У посланици Солуњанима, апостол Павле се моли: „Сам Бог мира да вас посвети потпуно, и васцели дух ваш и душа и тело да се сачува без порока за долазак Господа нашега Исуса Христа“ (1Сол 5, 23). У овом стиху није реч о човековој трострукој структури, јер је термин дух употребљен да означи благодат Божју или харизму, у смислу благодатног дара, коју прима душа.¹³ Оно што је овде упечатљиво јесте постојање разлике између душе и тела. Свети Јован Јеванђелист пише у свом Откривењу: „Видех под жртвеником душе закланих за реч Божју и за сведочанство Јагњетово које имаху“

¹¹ Занимљиво становиште износи нам Свети Василије Велики у Осмој беседи на Шестоднев, по питању душе човечје и душе животињске: „Нека пусти из себе душу живу. Зашто земља пушта из себе душу живу? Да би ти научио у чему је разлика између душе животиње и душе човека. Сада слушај наук о души бесловесних животиња. Писано је, наиме, да је душа сваке животиње у крви; но крв, кад се згусне, претвара се у тело; а тело када истрული разлаже се у земљу; отуда се може закључити да је душа животињска нешто земљано. Нека земља, дакле, пусти из себе душу живу. Погледај само како су међусобно повезани душа и крв, крв и тело, тело и земља [...]“. Свети Василије у Деветој беседи на Шестоднев говори нам о болести душе: „Има, међутим, и у нама природних врлина којима душа тежи, мада томе није поучена од људи, већ се то налази у самој њеној природи. Јер, као што нас ниједна беседа не учи томе да мрзимо болест, већ по природи имамо одбојност према свему што нам је на штету, тако и душа има некакву урођену склоност да се уклања од зла. Наиме, свако зло је болест душе, а врлина је исто што и здравље [...]“, Свети Василије Велики, *Шестоднев*, Беседа, Нови Сад, 2001, 202–203, 231–232.

¹² Уп. Влахос, Јеротеј, *Православна психотерапија*, Образ светачки, Београд, 1998, 91–92.

¹³ В. Рим 5; 1Кор 12.

(Откр 6, 9). Занимљиво је запазити да реч душа има многа значења у Светом писму. Ова реч се користи како би означила васцелог (целокупног) човека и духовни елемент човекове егзистенције, исто као и живот који постоји у човеку, биљкама, животињама и свим тварима причасним животворној енергији Божјој. Значи, живот је у заједници са Богом, ван те заједнице наступа пропадљивост и смртност. Осмотримо сада како се у Библији користи термин дух. Постоји мишљење да је дух само друга реч за израз душа. Међутим, није тако! Библија јасно износи да се изрази дух и душа односе на различите ствари. У чему је разлика? Када су писали о духу, писци Библије користили су јеврејску реч *ruah* или грчку реч (πνεύμα). Само Свето писмо износи значење тих речи: „[...] Узмеш ли им [Јахве] дух [*ruah*], умиру, и у прах се свој враћају“ (Пс 104, 29). У посланици Јаковљевој примећујемо: „[...] тело без духа [πνεύμα] је мртво [...]“ (Јак 2, 26). Значи, дух у овим стиховима означава, указује на нешто што даје живот телу. Без духа тело је мртво. Зато се [*ruah*] не преводи у Библији само као дух, него и као дах, тј. животна снага. Рецимо, Бог се обраћа Ноју речима: „Јер ево пустићу потопа на земљу, да истребим свако тијело [створење] у коме има душа жива [је дах живота] [*ruah*] [...]“ (Пост 6, 17). Према томе, дух указује на невидљиву силу, искру живота која сва створења одржава у животу.

Свети апостол Павле у својој посланици Римљанима износи: „Невоља и туга на сваку душу човјека који чини зло, а најприје на Јудејца и Јелина“ (Рим 2, 9). Невоља и туга јављају се у човеку, у души човековој као последица пада. У овом стиху се не говори да душа човекова пати као део човековог бића, већ се односи на потпуног човека, јер нам Свети апостол Павле у наставку показује и указује на Јудејца и Јелина као конкретна целовита бића (лично-сти), а не само на њихове душе.¹⁴ Затим, износи апостол Павле: „Свака душа да се покорава властима које владају, јер нема власти да није од Бога, а власти што постоје од Бога су установљене“ (Рим 13, 1). Реч душа и у овом случају се употребљава да би означила васцелог човека.¹⁵ Покоравање властима, односи се на човека као целовито биће, слично је као и у Старом завету где се каже да човек поста душа жива. Значи, сваки човек би требало да се покорава властима, јер су власти дате од Бога. Значајно је, и примећујемо да се душа покорава, пати, тугује, а то су све људске особине, тако да је тешко говорити да је душа узвишенија и вреднија од тела, што не можемо закључити из учења апостола Павла. Иако говори о души, не сматра је засебном, не сматра је делом човека, већ се под њом подразумева целокупни човек.¹⁶ У посланици Другој Коринћанима свети апостол Павле каже: „А ја призивам Бога за свједока на своју душу [...]“ (2Кор 1, 23).¹⁷ Затим, у истој посланици износи:

¹⁴ Уп. Поповић, Јустин, *Тумачење њосланице Римљанима светиога апостола Павла*, Даџар и Богословија Света Три Јерарха, Србиње, 1998, 21; в. Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, drugi svezak Djela — Filipljanima*, Euroliber, Zagreb, 1999, 113.

¹⁵ В. Влахос, Јеротеј, *н. г.*, 93.

¹⁶ Уп. Поповић, Јустин, *н. г.*, 89–91; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 163–164.

¹⁷ „[...] душе ми — слично призивање у 11, 31; 12, 19; усп. с Рим 9, 1; Гал 1, 20. Павао се позива

„А ја ћу врло трошити и истрошићу се пуно за душе ваше, иако вас ја одвише љубим, а ви ме мање љубите“ (2Кор 12, 15). Апостол Павле брине се за све људе, и зато се троши и истрошиће се пуно проповедајући Јеванђеље Христово, дело спасења. И вољан је да сви људи познају кроз њега Христа, јер како сам каже: „Не живим више ја него у мени живи Христос [...]“¹⁸ и својим примером показује дело истине, спасоносно дело Христово.¹⁹ Свети апостол Павле у посланици Филипљанима износи: „Јер немам никога тако сродне душе који би се бринуо за вас“ (Фил 2, 20). Сви смо „сродне душе“ јер смо створени по образу Божјем, створени смо Христолики, лично на Христа и зато нас приводи апостол Павле Богу, јер смо Божји, синови Божји.²⁰ У посланици Јеврејима апостол Павле истиче: „Јер је реч Божја жива и дјелотворна, оштрија од свакога двосјеклога мача, и продире све до раздиобе душе и духа, зглодова и сржи, и суди намјере и помисли срца“ (Јевр 4, 12). И даље, у истој посланици апостол Павле износи: „А праведник ће од вјере живети; ако ли одступи, неће бити по вољи души мојој. Ми, међутим, нисмо од оних који одступају на пропаст, него од оних који вјерују на спасење душе“ (Јевр 10, 38–39). Реч Божја је посебна реч, делотворна реч која учвршћава и утврђује. Божја реч је реч живог Бога и она продире у све поре човековог бића. Она је нит која повезује сво човечанство у једну хармонију. Она продире у највеће дубине људског бића и најскривеније делове човековог живота. Иако се човек састоји и од душе и од духа, он је ипак хармонија, целина.²¹

2.1. Телесни човек и духовни човек

Свети апостол Павле у посланици Првој Коринћанима каже: „А телесни човек не прима што је од Духа Божјега, јер му се чини лудост и не може да разуме, јер се духовно разгледа“ (1Кор 2, 14).

Ко је телесни човек? То је човек који остаје при својој човечанској природи, који неће да је обожи, да је Богом обогати, човек који остаје само при своме духу људском и неће да му дода Духа Божјега. То је човек који каже: тело сам и само тело. Једном речју, то је човек без Бога. Такав телесни човек не прима Духа Божјега, за њега је све то глупост, лудост. Зато такав човек

на Бога као на свједока у Рим 1, 9; Фил 1, 8; 1Сол 2, 5. 10. Те присеге свједоче о Павловој енергичности у говору и страственој природи. То је и била уобичајена реторичка фигура [...]“, Barrett, Kingsley C., *Novozavjetni komentari, Tumačenje Druge Pavlove poslanice Korinćanima*, Dobra vest, Novi Sad, 1988, 98–99.

¹⁸ В. Гал 2, 20.

¹⁹ В. Поповић, Јустин, *Тумачење посланице Прве и Друје Коринћанима светиој айосџола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1983, 273–274, 456; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 255, 299; в. Barrett, Kingsley C., *н. г.*, 327–328.

²⁰ В. Поповић, Јустин, *Тумачење посланице Филипљанима светиој айосџола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1986, 49.

²¹ В. Hewitt, Tomas, *Novozavjetni komentari, Tumačenje poslanice Hebrejima*, Dobra vest, Novi Sad, 1986, 79, 147–148; в. Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, treći svezak Kološanima — Otkrivenje*, Euroliber, Zagreb, 2001, 196, 224.

не прима Богочовека Христа, Његово Јеванђеље и све што Он са собом доноси и открива. Не прихвата ни Богочовечанско Тело Његово, Цркву Божју. Дух људски само преображен и препорођен Духом Христа може да препозна оно што нам је даровано од Духа Божјега. Оно што нам је даровано од Бога можемо разумети само када примимо Духа који је из Бога, јер се све то духовно разгледа.²²

Насупрот телесном човеку стоји духовни човек. То је човек који је примио Духа Божјег, Духа Светог. Он Духом Светим и испитује дубине Божје, које су у Христу Богочовеку и зна шта је „дубина и ширина и висина“ Христа и свега Христовог.²³ Он Духом Светим стиче оно што око људско не виде и ухо не чу, и у срце људско не дође: обогаћује се Христом у свему, у свакој мудрости и разуму, у сваком знању и у свакој речи.²⁴ Јасно је да се Духом Светим постаје духовни човек. Дух Свети сједињује духовног човека са Христом и такав човек постаје храм Духа Светога.²⁵

2.2. Дух човечји и дух Божји

Свети апостол Павле у посланици Првој Коринћанима износи: „Јер ко од људи зна шта је у човеку, осим духа човекова који је у њему? Тако и у Богу шта је нико не зна осим Духа Божјег“ (1Кор 2, 11).

Тајна човековог бића сакривена је у Богу Логосу — Христу. Једино је Оваплоћени Бог Логос, Богочовек Христос открио не само тајну Бога него и тајну човека. Отуда се Богочовеком најбоље и најсавршеније познаје човек. Дух човеков је извор свега човековог самосазнања и знања. Једино Он (дух) зна шта је у човеку. Тако и у Богу нико не зна шта је осим Духа Божјега. „А нама је Бог Духом својим; јер Дух све испитује, и дубине Божје“ (1Кор 2, 10). За спознају Христа Бог даје Духа Светога, Духа Истине и открива нам све „дубине Божје“. „Имате познање од Светога, и знате све“²⁶, знате све што човек може знати о Богу, о свету, о човеку, о животу, о вечности. На дан свете Педесетнице Дух Свети је открио светим Апостолима сву Христову тајну.²⁷ Дух Свети реализује тајну Богочовека Христа, немогуће је сагледати Духа Светог без Христа, као и Христа без Духа Светога. Из те перспективе не

²² Уп. Поповић, Јустин, *Тумачење посланице Прве и Друге Коринћанима светиој ајосџола Павла*, Манастир Ћелије, Београд, 1983, 29–30; в. Свети Јован Дамаскин, *Исџочник знања, Философска јојлавља, Тачно изложење јравославне вере*, Јасен, Београд–Никшић, 2006, 308–309; в. Зизјулас, Јован, *Јелинизам и хришћансџиво*, Хришћански културни центар, Београд, 2008, 70–72; в. Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, drugi svezak Djela — Filipljanima*, Euroliber, Zagreb, 1999, 185.

²³ В. Еф 3, 17–19.

²⁴ В. Еф 1, 8; 1Кор 1, 5.

²⁵ В. Поповић, Јустин, *н. г.*, 30; в. Тушев, Аверкије, *Православно јџумачење Новој Завејџа, Приручник за изучавање Светиој Писма Новој Завејџа*, Библиотека образ светачки, Београд, 2006, 534.

²⁶ В. 1Јн 2, 20; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 184.

²⁷ В. Поповић, Јустин, *н. г.*, 26–27.

можемо човека сагледати без Бога, нити пак Бога без човека, зато је Христос Богочовек.

Свети апостол Павле каже: „Јер ако се тим језиком молим Богу, мој дух се моли, а ум је мој без плода. Шта треба, дакле? Молићу се Богу духом; а молићу се и умом; хвалићу Бога духом, а хвалићу и умом. Јер ако благосиљам духом, како ће онај који заузима мјесто обичног вјерника рећи амин на твоје благодарење, кад не зна шта говориш“ (1Кор 14, 14–16). Овде је значајно приметити да апостол Павле не говори о духу као посебном делу човековог бића, већ говори о конкретном човеку који мора имати личносни однос са неким да би тај неко одговорио на његово благодарење. Говорећи о молитви можемо извести да се овде ради о Литургији у којој свако мора да учествује. „Циљ је да се помоћу духовних дарова дух човечији сједини са Духом Светим. Онда се дух човечији оплођује оним што је божанско и бесмртно, и доноси родове божанске и бесмртне“.²⁸ И дух и ум живе молитвом, за заједницу, Евхаристију. Молитва Евхаристије је њихов метод живљења и сазнања. Дух човечији, човек, једино молитвом у Литургијској заједници налази свој прави, свој вечни пут.

Битно је да нагласимо и следећи стих у коме апостол Павле каже: „Тако је и написано: Први човјек Адам постаде душа жива, а посљедњи Адам дух који оживљује“ (1Кор 15, 45). Посљедњи Адам је Богочовек Христос. Нови Адам, Христос је дух који оживљује и никаква га смрт не може убити. Он је Васкрсење и првина тог Васкрсења. Он (Христос) је нови начин живота, гаранција да ћемо и ми Васкрснути ако живимо у заједници са Њим. „Дух животворни“ оживљује људско тело својом бесмртношћу и вечношћу, оживљује и преображава ово „телесно тело“. „Али није прво духовно него душевно, потом духовно“.²⁹

Без Духа Светога и благодатне помоћи Божје човек није способан да ишта Христово правилно схвати и оцени. Дух Свети све оживљује и он је у свакој Христовој речи. Служба Новом завету јесте служба Богу Победитељу смрти, Богу који Васкрсе и Васкрсава, Богу Спаситељу. Служећи таквом Богу ми служимо својој боголикости, својој бесмртности, својој вечности, служимо своме васкрсењу, своме вечном прослављењу. Зато је та служба радост у Светоме Духу.³⁰ „Који нас и учини способним да будемо служитељи Новога Зајвета, не слова него Духа, јер слово убија, а Дух оживљује“ (2Кор 3, 6).³¹

²⁸ Поповић, Јустин, *н. г.*, 199.

²⁹ В. 1Кор 15, 46; в. Поповић, Јустин, *н. г.*, 237–238; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 241.

³⁰ В. Рим 14, 17.

³¹ „Кад слово и Дух схватамо на тај начин као људску, односно божанску, активност, слиједи реченица: јер слово убија, а Дух оживљује. Упореди Рим 8, 2 (религија која се остварује кроз Исуса Христа, односно вјера у Духа који даје живот) с тумачењем; такођер Рим 8, 6 (Брига у првом реду о тијелу води у смрт, док брига о Духу води према животу и миру) [...]“. Barrett, Kingsley С., *н. г.*, 127.

2.3. Дух Свети као „дар“

Целокупна тајна Христова је у Духу Светом. Што је Христово остварује се једино помоћу Духа Светог. Свако Христово дело, чудо и мисао, својом стварношћу и остварљивошћу сведочи о Духу Светом. „Божанско само Духом Светим постаје човечанско. Небеско само Духом Светим постаје човечанско“.³² У свим значајним моментима Христовог живота налазимо и Духа Светог. Приликом Оваплоћења, Оваплотио се од Духа Светог и Марије Дјеве; када је објавио своје Божанство објавио Га је Духом Светим;³³ када је открио тајну своје чудотворне делатности и божанске свемоћи указао је на Духа Светог;³⁴ када је основао Цркву основао ју је Духом Светим, затим приликом Крштења, Васкрсења итд. Свети апостол Павле износи занимљивост у корист предходно реченом, где каже: „Зато вам дајем на знање, ко Духом Божјим говори не каже: Анатема на Исуса! И нико не може рећи: Исус је Господ, осим Духом Светим“ (1Кор 12, 3).

Апостол Павле наводи различитост дарова (служби) у Цркви Божјој, док је Дух један и исти. „Различити су дарови, али је Дух исти. На свакоме се даје пројава Духа на корист. Јер једноме се даје кроз Духа ријеч мудрости; а другоме ријеч знања по истом Духу; А другоме вјера истим Духом; А другоме дарови исцјељивања истим Духом; А другоме чињење чудеса, А другоме пророштво, А другоме разликовање духова, А другоме различни језици, А другоме тумачење језика. А све ово чини један и исти Дух, дијелећи свакоме понаосод како хоће“ (1Кор 12, 4. 7–11). Свети апостол Павле говори о Духу Светом као трећем лицу Свете Тројице.

Човек као несавршено биће стоји као твар према Творцу — Богу. Твар — ограничена и несавршена, пропадљива, Творац — безграничан и савршен, вечан. Као творевина човек мора бити ограничен. Дух Свети као треће Лице Свете Тројице је безграничан по свему, јер је Бог. Сви дарови његови су безгранични, бескрајни. Но у Њему, они (дарови) су при свој разноликости једно; у мноштву јединство, у јединству мноштво. Дух Свети сједињује различите дарове у једно божанско јединство. Иако различити дарови, Он их сједињује у једно свето, саборно и црквено јединство. Да, дарови Духа Светога су различити, али су сви у једном телу — Цркви. „Јер као што је тијело једно и има удове многе, а сви удови једнога тијела, иако су многи, једно су тијело, тако и Христос“ (1Кор 12, 12). Сви извиру из једног извора и сви служе једном циљу, за службу у Христовом Телу — Цркви.³⁵

Од вечне користи је човеку само оно што је божанско и бесмртно и вечно. Дух Свети је Дух Мудрости, ко њега има божански је mudar. Разливена као логосна сила у свету, та се мудрост у свој пуноћи својој јавила у лицу Богочовека Христа, те је Он мудрост од Бога и мудрост Божја. И ми примисмо од

³² Поповић, Јустин, *н. г.*, 155.

³³ В. Јн 1, 32–34.

³⁴ В. Мт 12, 28.

³⁵ В. Поповић, Јустин, *н. г.*, 157–165; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 224.

тог Духа „који је од Бога, да знамо шта нам је даровано од Бога“.³⁶ И истинско знање је дар Светога Духа, оно се и даје по истом Духу. У Богочовечанском телу, Цркви су „све ризнице знања скривене“.³⁷ Живећи у Цркви људи живе у Христу и са Христом, и обogaћују се „у свакој речи и у сваком знању“.³⁸ И вера је дар Светога Духа, зато се и даје Духом Светим. Зашто је и вера дар? Зато што обухвата Богочовека Христа и његово вечно Јеванђеље. Вера је „плод Духа Светога“.³⁹ Зато се Христос вером усељава у срца људска.⁴⁰ Начелник и Свршитељ вере је сам Господ Христос.⁴¹ Све што није од вере грех је.⁴² Дух Свети даје нам и дар исцељивања од свих болести, болести греха. Зато Спаситељ шаљући своје апостоле на прву проповед Јеванђеља даје им овај дар, да исцељују од сваке болести и сваке немоћи.⁴³ Чудотворство је дар Духа Светог. Чудотворство је творење воље Божје у царству нужности. Делатност Бога и дожанских сила у нашем свету постало је нешто необично и туђе, страно, натприродно и неприродно. Јеванђељским чудотворством ми се враћамо правој природности природе, њеној Богосазданости. Чинити чуда је за Богочовека Христа природно. За нас натприродно, за невернике неприродно. То Јеванђељско чудотворење је дар Христов преко Духа Светога. Пророштво је дар Духа Светога. Пророштво је дожанско предзнање, провиђење, претказање о стварима и догађајима будућности. Тако, пророштво не дива по своје казивању, тј. по људској памети и речи, нити по људској вољи, него научени од Светога Духа говорише свети Божји људи.⁴⁴ Разликовање духова је дар Духа Светога. То је способност човекова да распознаје шта је од Бога, а шта није. Другим речима, то је разликовање добра и зла у свему и у свачему, и у свету као целини. Различни језици су дар Духа Светога, први дар Цркви на дан Педесетнице. Тим даром је најпре Дух Свети објавио и посведочио присуство у Цркви. Дух Свети је ујединитељ језика. Он објављује једно Јеванђеље на различитим језицима и тако све људе и народе уједињује у Господу Христу, приводи их спасењу. Сви су духовни дарови од Духа Светога, односно потичу од једног извора. Иако су различити, они сачињавају једну богочовечанску целину и хармонију. Једним Духом ми се сви крстисмо у једно тело и сви се једним Духом напојисмо. Дух Свети сједињује све верне у једно тело, Цркву. Он је изградитељ Цркве. Духом Светим се уграђујемо у тело Цркве; њиме се крштавамо у једно тело, тело Цркве, постајемо сутелесници Христови. Дакле, Духом Светим постајемо Христови, чланови Цркве. Тамо где је Дух Свети тамо је и Христос, а где је Христос тамо је и Дух Свети. Једном речју, ту је и

³⁶ В. 1Кор 2, 12.

³⁷ В. Кол 2, 3.

³⁸ В. 1Кор 1, 5; Еф 1, 8.

³⁹ В. Гал 5, 22.

⁴⁰ В. Еф 3, 17.

⁴¹ В. Јевр 12, 2.

⁴² В. Рим 14, 23.

⁴³ В. Мт 10, 1.

⁴⁴ В. 2Пт 1, 20–21.

Света Троица. Крштењем у име Свете Троице живимо од Оца кроз Сина у Духу Светоме. Духом Светим сви сачињавамо једно тело, тело Христово. У Цркви се остварује јединство сваког члана Цркве у Христу кроз Духа Светога. Сви се једним Духом напојисмо и Њиме једно постасмо.⁴⁵ Апостол Павле, говорећи о Духу Светом, износи основе устројства Цркве, као и Његово харизматичко деловање унутар Тела Цркве, из ових околности, улога човека унутар Цркве Божје не односи се на један сегмент његовог бића, већ на њега целокупног, човека као целовито биће, тако да из екlesiолошке перспективе човек није подвојено, раздељено биће на више делова.

Свети апостол Павле у посланици Ефесцима каже: „Старајући се да чувате јединство Духа свезом мира: Једно тијело, један Дух као што сте и позвани у једну наду звања својега: Један Господ, једна вјера, једно крштење, Један Бог и Отац свију, који је над свима, кроза све, и у свима нама“ (Еф 4, 3–6). Занимљиво је на овом месту приметити како апостол Павле реч „један“ понавља и то седам пута. У три наврата открива нам Троичног Бога (један Дух — 4. стих, један Господ, тј. Господ Исус Христос — 5. стих и један Бог и Отац Свих — 6. стих) док преостала четири садрже елементе нашег хришћанског живота, повезаног са Светом Троицом. Постоји једно тело зато што постоји само један Дух. То једно Тело је Црква, тело Христово, а своју јединственост дугује Духу Светом, који борава у Њему и даје Му живот. Нашем хришћанском позиву припада једна нада, једна вера, зато што постоји само један Господ Исус Христос који је једини предмет наше вере и наде.⁴⁶ Постоји само један хришћански дом који укључује све нас, јер постоји један Бог и Отац, а то је Црква која нас све сједињује. Плод Духа Светога је у свакој доброту, праведности и истини.⁴⁷ Овде апостол Павле говори о Духу Светом као о једном лицу Свете Троице, који чини Цркву, сакупља је и сабира, и чини да сваки човек буде јединствена и непоновљива ипостас.

* * *

Значајно је напоменути да апостол Павле назива анђеле духовима што видимо из овога: „А за анђеле говори: Који чини анђеле своје духовима и слуге своје пламеном огњеним. Нису ли сви они духови за служење, који се шаљу да служе онима који ће наслиједити спасење?“ (Јевр 1, 7. 14). Служење, а не владање улога је свих анђела.⁴⁸

⁴⁵ В. Поповић, Јустин, *н. г.*, 166–167.

⁴⁶ В. Stott, John R. W., *Novozavjetni komentari, Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, Dobra vest, Novi Sad, 1986, 129–133; в. Mac Doland, William, *н. г.*, 335–336; в. Теофан Затворник, *Тумачење њосланице свейої айосїџола Павла Ефесцима*, Каленић, Крагујевац, 2010, 188–194.

⁴⁷ В. Еф 5, 9; в. Stott, John R. W., *н. г.*, 174–176.

⁴⁸ В. Hewitt, Tomas, *Novozavjetni komentari, Tumačenje poslanice Hebrejima*, Dobra vest, Novi Sad, 1986, 49–55; в. Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, treći svezak Kološanima — Otkrivenje*, Euroliber, Zagreb, 2001, 186–187.

2.4. Дух Свети као слобода

Свети апостол Павле у посланици Другој Коринћанима значајну ствар износи: „А Дух (Свети) је Господ; а гдје је Дух Господњи ондје је слобода. Сви ми пак који откривеним лицем одражавамо славу Господњу, преображавамо се у тај исти лик из славе у славу, као од Духа Господа“ (2Кор 3, 17–18). Слободни смо јер смо створени по лику Божјем. Бог је слободан, те и ми, личећи на Бога, угледајући се на Бога, постајемо слободни. Слобода се изражава као начин постојања; постојим као човек заједнице, као личност. Без другога сам ништа, једноставно губим свој начин постојања. Где је Дух Свети, Дух Господњи, где је Христос ту је и слобода. Постајемо слободни животом у Светој Тројици, а то је литургијски живот, живот у Царству Божјем. Христос и Дух Свети обављају заједно са Оцем дело спасења и ту је једина истинска слобода. Грех и све што је од греха јесте једно стварно ропство за човека, а Христос и све што је од Христа јесте стварна слобода за човека.⁴⁹ „Стојте, дакле, у слободи којом нас Христос ослободи, и не дајте се опет у јарам ропства ухватити“ (Гал 5, 1). Ми смо кроз Јеванђеље на слободу позвани, само да та наша слобода не буде на жељу телесну. „Јер сте ви, браћо, на слободу позвани; само не слободу за угађање тијелу, него да из љубави служите једни другима“ (Гал 5, 13). Пред нашом слободом је вечни лик Христов ка коме морамо тежити. Њиме се преображавамо јер наш крајњи циљ јесте формирати у себи обличје Христово — саобразити се Христу.⁵⁰ То преображење наше је дуг и непрекидан подвиг на који смо призвани да растемо у човека савршеног, у меру раста висине Христове.⁵¹ И на том путу ми се стално преображавамо из славе у славу, као од Господњег Духа. Јер нас Дух Свети и води и уводи у све тајне Христовог живота. Њиме људи постају Христослики и постижу божански циљ свога постојања.

Затим свети апостол Павле каже: „А онај који нас је баш за ово и саздао, јесте Бог, који нам је и дао залог Духа“ (2Кор 5, 5). Бог нас ствара за бесмртност, за вечни живот. То се показује тиме што и сам Спаситељ Господ Исус Христос дође да нас спасе. Створени од Бога боголики, ми смо још тада добили залог Духа, залог Тројичног Божанства. Духом Светим облачимо се у бесмртност, Дух Свети нас ослобађа, постајемо слободни. И Дух Свети који је у нама гаранција је нашег спасења, освећења, обожења, и тиме гаранција и „наследства“ Божанског вечног царства и блаженства и живота.⁵²

Свети апостол Павле у посланици Ефесцима истиче: „У којему и ви, чувши ријеч истине, јеванђеље спасења нашега, и повјеровавши у Њега,

⁴⁹ В. Поповић, Јустин, *н. г.*, 298–299; в. Barrett, Kingsley С., *н. г.*, 136–140.

⁵⁰ В. Гал 4, 19; в. Поповић, Јустин, *Тумачење њосланице Галаџима светиој айосџола Павла*, Манастир Пелије, Београд, 1986, 66–67, 70–78; в. Теофан Затворник, *Тумачење њосланице светиој айосџола Павла Галаџима*, Каленић, Крагујевац, 2010, 245–247, 267–269.

⁵¹ В. Еф 4, 13.

⁵² Уп. Поповић, Јустин, *Тумачење њосланице Прве и Друје Коринћанима светиој айосџола Павла*, Манастир Пелије, Београд, 1983, 327; в. Barrett, Kingsley С., *н. г.*, 168–169.

бисте запечаћени обећаним Духом Светим, који је залог наследства нашега, за искупљење тековине, на похвалу славе његове“ (Еф 1, 13–14). Ми смо чули Реч истине која се назива и Јеванђељем нашега спасења и тако бивамо запечаћени Духом Светим. Сигурност да Бог делује у животима својих људи дата је Духом Светим, који је у 13. и 14. стиху назван трима именима — „обећањем“, „печатом“ и „залогом“. Он је пре свега „Дух обећања“ јер је Бог кроз старозаветне пророке и Исуса Христа обећао да ће Га послати, што је и учинио на дан Педесетнице. Друго, Свети Дух није само Божје „обећање“, него и Божји „печат“. Печат је ознака власништва и веродостојности. Треће, Свети Дух је Божји „залог“ или јемство, чиме се он обавезује да ће свој народ довести до вечне баштине, јеванђелски речено, да нас уведе у радост господара својега (нашега).⁵³

У посланици Римљанима свети апостол Павле износи следеће: „Никакве, дакле, сада осуде нема онима који у Христу Исусу живе по тијелу него по Духу. Јер закон Духа живота у Христу Исусу ослободи ме од закона гријеха и смрти. Да се правда закона испуни у нама који не живимо по тијелу него по Духу. Јер који су по тијелу тјелесно мисле, а који су по Духу духовно [...] Ако ли живи у вама Дух Онога који је васкрсао Исуса из мртвих, Онај који је подигао Христа из мртвих оживјеће и ваша смртна тјелеса Духом својим који живи у вама [...]“ (Рим 8, 1. 2. 4–16). Дух Свети ослобађа човека од ропства греху, ропства смрти и уводи га у нови живот, а то је живот у Христу, живот у царству Божјем. Дух Божји, Дух Свети јесте живот. Хришћани ходе по Духу, зато што их је Христос испунио Духом Светим, Духом живота и тиме ослободио од закона греха и смрти. Духом Светим постајемо синови Божји, крштењем постајемо нова твар — синови Божји који живе по Духу, а не по телу. Постати син Божји јесте главни циљ живота у Христу. У заједници са Христом гајимо наду и имамо доказ да ћемо сви васкрснути, јер је и сам Христос васкрсао. Мртва тела хришћана васкрснуће силом Светога Духа, зато ми живимо у Духу Светоме и очекујемо коначну победу над смрћу кроз васкрсење. Христос је гаранција нашег васкрсења. „Овај Дух свједочи нашем духу да смо дјеца Божја“ (Рим 8, 16). Из овог стиха видимо да нас Дух Свети уводи у синовство Божје. Уводи целокупног човека, а не само један његов део. Да је то заиста тако, да апостол Павле не подразумева под „духом“ само један део човековог бића видимо из његовог учења о васкрсењу. Оживеће целокупног човека. Циљ човеков је да постане христолики, да задобије подобје и оствари слику по којој је створен, а то постиже Духом Светим, животом у Христу, животом у Цркви. Дух Свети нас ослобађа и у Њему смо сви слободни да животом у Телу Христовом остваримо свој слободни начин постојања, а то је Царство Божје. Царство Божје је радост у

⁵³ Уп. Stott, John R. W., *н. г.*, 41–45; в. Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, drugi savezak Djela — Filipljanima*, Euroliber, Zagreb, 1999, 343–344; в. Теофан Затворник, *Тумачење ѱосланице свейої айосїоло Павла Ефесцима*, Каленић, Крагујевац, 2010, 62–69.

Духу Светоме.⁵⁴ Човека, можемо на основу свега реченог код светог апостола Павла, посматрати из перспективе Свете Тројице.

3. Закључак

Свети апостол Павле кроз своје учење у посланицама посматра човека као психофизичку целину, те је искључена свака могућност дихотомије или трихотомије. Он не улази у суштину човековог састава (бити), нити је покушава систематски изложити. Овим појмовима се излаже аспект читавог човека. Значи, учење апостола Павла посматра човека као целину, јединствено психофизичко биће, док сусрећемо термине дух, тело, душа. Апостољу Павлу је страно и учење о бесмртности душе и селидби душа, што смо видели у старојелинској философији. Он наставља да развија старозаветну традицију гда се човек огледа као целовито биће које стоји у личносном односу према Богу. Према апостољу Павлу једини начин живота, вечног живота је живот у Христу и са Христом, живот у нади на васкрсење. Живот вечни се огледа животом у Цркви, Телу Христовом које изображава царство Божје. Човек се, дакле, гледа као јединство и то је смисао учења апостола Павла. Све фазе човековог живота уврштене су у процес преображаја „у Христу“ и служе свом истинском циљу — а то је слава Божја.

Литература:

- Aristotel, *O Duši, Nagovor na filosofiju*, Naklada naprijed, Zagreb, 1996.
- Barnet, Dzon, *Rana Grčka filosofija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2004.
- Barrett, Kingsley C., *Novozavjetni komentari, Tumačenje Druge Pavlove poslanice Korinćanima*, Dobra vest, Novi Sad, 1988.
- Влахос, Јеротеј, *Православна психотерапија*, Образ светачки, Београд, 1998.
- Gregorić, Pavel, „Aristotel o diobi duše“, *Prologomena* VII/2 (2008), 133–151.
- De Krečenco, Lućano, *Istorija Grčke filosofije od Sokrata nadalje*, IP Svetovi, Novi Sad, 1993.
- Зизјулас, Јован, *Јелинизам и хришћанство*, Хришћански културни центар, Београд, 2008.
- Јанарас, Христо, *Метафизика шела*, Беседа, Нови Сад, 2005.
- Кудат, Родољуб, „Схватање заградног живота кроз старозаветну историју“, *Бојословље* XLIII/1–2 (1999).
- Ларше, Жан-Клод, *Теологија шела*, Братство Светог Симеона Мироточивог, Требиње–Врњци, 2005.

⁵⁴ В. Рим 14, 17; в. Поповић, Јустин, *Тумачење посланице Римљанима светиої айосїола Павла*, Дадар и Богословија Света Три Јерарха, Србиње, 1998, 49–57, 101.

- Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, drugi svezak Djela — Filipljanima*, Euroliber, Zagreb, 1999.
- Mac Doland, William, *Komentar Novoga zavjeta, treći svezak Kološanima — Otkrivenje*, Euroliber, Zagreb, 2001.
- „Pythagoras and Pythagoreanism“, *Catholic Encyclopedia*, прегледано 28. 3. 2011. на: <http://www.newadvent.org/cathen/12587b.htm>.
- „Pythagoras and the Pythagoreans, Fragments and Commentary“, прегледано 26. 3. 2011. на: <http://history.hanover.edu/texts/presoc/pythagor.htm>.
- Platon, *Dela*, Beogradski izdavački-grafički zavod, Beograd, 2002.
- Поповић, Јустин, *Тумачење ѱосланице Галаѿима свеѿої айосѿола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1986.
- Поповић, Јустин, *Тумачење ѱосланице Колошанима свеѿої айосѿола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1986.
- Поповић, Јустин, *Тумачење ѱосланице Прве и Друје Коринћанима свеѿої айосѿола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1983.
- Поповић, Јустин, *Тумачење ѱосланице Римљанима свеѿої айосѿола Павла*, Дабар и Богословија Света Три Јерарха, Србиње, 1998.
- Поповић, Јустин, *Тумачење Прве и Друје ѱосланице Солуњанима свеѿої айосѿола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1986.
- Поповић, Јустин, *Тумачење ѱосланице Филијљанима свеѿої айосѿола Павла*, Манастир Ђелије, Београд, 1986.
- Ракић, Радомир, *Библијски речник*, Златоусти, Београд, 2002.
- Ранковић, Милош, *О механизму духа и душе*, Народна штампарија — Бојовића и Мићића, Београд, 1904.
- Свети Василије Велики, *Шесѿоднев*, Беседа, Нови Сад, 2001.
- Свети Јован Дамаскин, *Исѿочник знања, Философска ѿолавља, Тачно изложење ѿ православне вере*, Јасен, Београд–Никшић, 2006.
- Свети Јован Златоуст, Свети Јефрем Сиријски, Блажени Августин, Свети Симеон Нови Богослов, *Нека буде свеѿлосѿ, Шесѿоднев, Тумачење књије ѿосѿања*, Библиотека образ светачки, Београд, 1998.
- Stott, John R. W., *Novozavjetni komentari, Tumačenje Pavlove poslanice Efežanima*, Dobra vest, Novi Sad, 1986.
- Теофан Затворник, *Тумачење ѱосланице свеѿої айосѿола Павла Галаѿима*, Каленић, Крагујевац, 2010.
- Теофан Затворник, *Тумачење ѱосланице свеѿої айосѿола Павла Ефесцима*, Каленић, Крагујевац, 2010.
- Тушев, Аверкије, *Православно тумачење Нової Завѿта, Приручник за изучавање Свеѿої Писма Нової Завѿта*, Библиотека образ светачки, Београд, 2006.

- 56 | Мијалковић, Н., *Дух (πνεύμα) и душа (ψυχή) у посланицама Светиої апостола Павла* —
- Франк, Лудвигович, Сејмон, *Недокучиво, Онџолошки увод у философију религије*, Православни богословски факултет, Београд, 2010.
- Hewitt, Tomas, *Novozavjetni komentari, Tumačenje poslanice Hebrejima*, Dobra vest, Novi Sad, 1986.

Nenad Mijalković

Serbian Orthodox Seminary of St. Cyril and Methodius, Niš

Spirit (πνεύμα) and soul (ψυχή) in the Epistles of St. Paul

Through his teachings in the Epistles, St. Paul the Apostle looks at man as a psycho-physical entity and rules out any possibility of dichotomy or trichotomy. He does not enter into the essence of a man's composition (being), nor does he try to systematically expose it. Through these concepts he tries to express man's being as a whole. Thus the teachings of St. Paul the Apostle view man as a whole, a unique psycho-physical being, while using the terms spirit, body, soul. For St. Paul the Apostle, teachings about immortality and movement of the soul were aberrant as we could see in old-Hellenistic philosophy. He continues to develop the Old Testament tradition through which man is shown as an integrated being that has a personal relationship with God. According to St. Paul the Apostle, the only way to live life and attain eternal life is to live life in Christ and with Christ, life in the hope of resurrection. Eternal life is reflected through the Church, the Body of Christ, which depicts the kingdom of God. Man is thus seen as a whole being, which is the point of St. Apostle Paul's teaching. All phases of human life are incorporated in the process of transformation „in Christ“ and serve their true purpose, which is to glorify God.

Key words: spirit, soul, Apostle, Paul, epistle, Holy Spirit, Plato, Aristotle, life, freedom.

Датум пријема чланка: 18. 5. 2011.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 6. 2011.